

VISUOMENĖS ATSTOVŲ DALYVAVIMO VYKDANT TEISINGUMĄ INSTITUTAS LIETUVOS RESPUBLIKOJE IR KITOSE EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBĖSE NARĖSE: KONSTITUCINIAI ASPEKTAI

Simona Dementavičienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos

Viešosios teisės institutas

El. paštas: sidementaviciene@stud.mruni.eu

Santrauka. *Vakarų teisės tradicijos valstybėse demokratija yra neatsiejama nuo teisinės valstybės principo, suponuojančio valstybei vieną iš pareigų – sukurti veiksmingą ir skaidrią teismų sistemą. Vienu iš instrumentų laikomas visuomenės atstovų dalyvavimas vykdant teisingumą, kuris paprastai veikia dviem formomis – tarėjų ir prisiekusiųjų. Remdamasi kitų demokratinių valstybių patirtimi, Lietuvos Respublika taip pat siekia įgyvendinti šį pamatinį teisinės valstybės principą, į teisingumo vykdymą įtraukdama visuomenės atstovus. Realią išraišką po pakankamai ilgų diskusijų ši idėja įgavo 2019 m., kai Seime pirmą kartą buvo užregistruota 1992 m. Konstitucijos pataisa, kuriai pritarus, būtų įtvirtintas tarėjų institutas. Pagal tai tarėjai kartu su teisėjais vienoje kolegijoje nagrinėtų bylas ir sprendžiamąjo balso teise priimtų sprendimus tiek fakto, tiek teisės taikymo klausimais. Tai gi straipsnyje analizuojama ši Konstitucijos pataisa, kartu aptariama ir kita visuomenės atstovų dalyvavimo teisingumo vykdymo forma – prisiekusieji, kurie sprendžia tik konkrečius fakto klausimus (pvz. kaltės). Straipsnyje taip pat nagrinėjamos ir kitų Europos Sąjungos valstybių konstitucijų nuostatos, įtvirtinančios visuomenės atstovų dalyvavimą vykdant teisingumą.*

Reikšminiai žodžiai: *Konstitucija, teismas, teisminis procesas, teisėjai, visuomenės atstovai, tarėjai, prisiekusieji.*

Įvadas

Daugelio pasaulio valstybių konstitucijų preambulėse yra įtvirtintas konstitucinis teisinės valstybės principas, suponuojantis valstybei vieną iš pareigų – sukurti veiksmingą ir skaidrią teismų sistemą, užtikrinančią žmogaus teises ir laisves. Vienas iš būdų, kaip galima užtikrinti šio pamatinio teisinės valstybės principo įgyvendinimą, – į teisingumo vykdymą įtraukti visuomenės atstovus. Šiame straipsnyje analizuojamos pasaulyje labiausiai paplitusios dvi visuomenės atstovų teisminiame procese formos (tarėjai ir prisiekusieji)¹.

Nagrinėjamu aspektu pirmasis pasaulinis teisminių reformų etapas prasidėjo XVIII amžiaus pabaigoje Prancūzijoje, kai pradėjo veikti prisiekusiųjų teismas. Vėliau šis institutas išplito po kaimynines šalis (Belgiją, Ispaniją, Italiją), o XIX amžiaus pabaigoje šį institutą perėmė daugelis Europos valstybių (Graikija, Austrija)².

Pabrėžtina, kad XX amžiaus pradžioje įsitvirtino kita visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą forma, t. y. tarėjai, tokiose valstybėse kaip Prancūzija, Vokietija, Austrija. Pastebėtina, kad tuo metu teisingumą kartu su teisėjais vykdančių tarėjų korpuso formavimas buvo susijęs su atitinkamoje valstybėje dominuojančiu politiniu režimu³.

Dabartinis, t. y. antrasis, teismų reformos etapas nagrinėjamu aspektu yra susijęs taip pat ir su Sovietų Sąjungos žlugimu XX amžiaus pabaigoje,

¹ Kadangi straipsnis parengtas lyginamuoju aspektu, tikslinga nurodyti, kokie angliški terminai apibūdina straipsnyje aptariamas dvi visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą formas. Tarėjai angliškai vadinami *lay judges* (kartais *lay assessors*) arba mišrus teismas *mixed tribunal*, kurie paprastai bylas nagrinėja kartu su teisėjais kolegijoje ir sprendžiamojo balso teise priima sprendimus, t. y. sprendžia tiek fakto, tiek teisės taikymo klausimais. Kai nėra konkretizuojama visuomenės atstovų, dalyvaujančių vykdančių teisingumą, forma, t. y. tarėjai ar prisiekusieji, tada angliškai vadinama *citizens / public / lay participation* ar *lay adjudication*.

² Hiroshi Fukurai, „Kazakhstan’s Jury Experiment and beyond: Lessons from Emergent Systems of Lay Participation“, *Arizona Journal of International and Comparative Law* 36, 3 (2019): 368–369, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/ajicl36&div=21&start_page=367&collection=journals&set_as_cursor=21&men_tab=srchresults.

³ John Jackson ir Nikolai Kovalev, „Lay Adjudication and Human Rights in Europe“, *Columbia Journal of European Law* 13 (2006): 89–90.

kai visuomenės atstovų dalyvavimas vykdant teisingumą pradėtas sieti ne su totalitariniu politiniu režimu, o su demokratiniais procesais⁴.

Atkreiptinas dėmesys, kad Baltijos valstybės – Lietuva, Latvija ir Estija – yra įgijusios skirtingos patirties, susijusios su visuomenės atstovų instituto įtvirtinimu po Nepriklausomybės atkūrimo XX amžiaus pabaigoje. Latvijos Respublikos 1922 m. Konstitucijos 85 straipsnio nuostatoje, galiojusioje iki 1996 m. vidurio, buvo įtvirtintas prisiekusiųjų institutas: „Latvijoje prisiekusiųjų teismai veikia pagal specialų įstatymą“⁵. Nors Latvijoje prisiekusiųjų teismas nebuvo įsteigtas⁶, tačiau veikė tarėjai, kurių 2009 m. atsakyta dėl tuometinio modelio neefektyvumo⁷. Estijos Respublikos 1992 m. Konstitucijoje visuomenės atstovų dalyvavimas vykdant teisingumą nėra įtvirtintas, tačiau jis veikia ordinariniu teisės lygmeniu ir yra įtvirtintas Teismų įstatyme⁸.

Pabrėžtina, kad, kaip ir pirmiau aptartose kaimyninėse Baltijos valstybėse, Lietuvos Respublikoje po Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. taip pat buvo išlikęs sovietmečio teismų santvarkos elementas – tarėjai, kurie iki 1995 m. veikė visuose Lietuvos Respublikos teismuose (baudžiamąsias ir civilines bylas pirmojoje instancijoje nagrinėjo teisėjas ir du tarėjai).

⁴ Hiroshi Fukurai, „Kazakhstan’s Jury Experiment and beyond: Lessons from Emergent Systems of Lay Participation“, *Arizona Journal of International and Comparative Law* 36, 3 (2019): 369, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/ajicl36&div=21&start_page=367&collection=journals&set_as_cursor=21&men_tab=srchresults.

⁵ „Latvijos Respublikos Konstitucija“, Likumi, <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>.

⁶ Anita Rodina ir Alla Spale, „Constitutional Status of the Constitutional Court of the Republic of Latvia“, *Конституционное правосудие* 4, 58 (2012), Latvijos Respublikos Konstitucinis Teismas, <https://www.satv.tiesa.gov.lv/en/runas-un-raksti/constitutional-status-of-the-constitutional-court-of-the-republic-of-latvia/>.

⁷ Aktai, panaikinantys visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą institutą, įsigaliojo 2009 m. liepos 1 d., Latvijos Respublikos Seimas, <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttocategory=1307/Lp9>. „Įstatymas dėl teismų sistemos pakeitimo“, Likumi, <https://likumi.lv/ta/id/194072-grozijumi-likuma-par-tiesu-varu->. „Likumprojekta „Grozijumi likumui „Par tiesu varu““ anotacija“, Latvijos Respublikos Seimas, <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/189F404918F5A95DC22575C9002C0AAB?OpenDocument>.

⁸ „Latvijos Respublikos teismų įstatymas“, Riigi Teataja, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/519122019009/consolide>.

Tiek 1990 m. Laikinasis Pagrindinis Įstatymas (Laikinoji Konstitucija), tiek 1990 m. Teismų santvarkos įstatymas numatė tarėjus (šiam įstatyme tam tikrais atvejais numatytas ir prisiekusiųjų teismas). Priėmus 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstituciją (toliau – Konstitucija), buvo galutinai atsisakyta tarėjų instituto, teisingumo vykdymą patikint išimtinai teisėjams⁹.

Vis dėlto po 1992 m. Konstitucijos priėmimo tarėjų institutas apie dvejus metus dar gyvavo, o šiam institutui išnykus, prie jo buvo grįžtama ir apie tai ne tik diskutuojama, tačiau pasitaikydavo ir konkrečių iniciatyvų¹⁰. Po tam tikrų didelį atgarsį visuomenėje sulaukusių korupcijos apraiškų teismuose, lėmusių paaštrėjusių viešų teismų sistemos kritiką, valstybė buvo priversta apsvarstyti teismų reformą ir šiuo aspektu¹¹.

Taigi po daugiau nei dvidešimties metų vykusios viešos diskusijos ir įvairių iniciatyvų visuomenės atstovų instituto įvedimo į teismų sistemą aspektu, tai vis dėlto įgavo konkrečią išraišką, kai 2019 m. Lietuvos Respublikos Seime (toliau – Seimas) buvo registruotas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-3273¹². Šios Konstitucijos pataisos priėmimas nulemtų mišriojo teismo modelio įvedimą Lietuvoje, kai visuomenės atstovai (tarėjai) kartu su teisėjais kolegijoje nagrinėtų bylas ir vienodo sprendžiamojo balso teise priimtų sprendimus tiek fakto, tiek teisės taikymo klausimais.

⁹ Lina Griškevič, „Autentiškos teismų sistemos sukūrimas Lietuvoje“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2013): 99–105, <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1977472/datastreams/MAIN/content>; Petras Ragauskas ir kt., *Tarėjų instituto perspektyvos Lietuvoje* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015), 114.

¹⁰ Petras Ragauskas ir kt., *Tarėjų instituto perspektyvos Lietuvoje* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015), 5.

¹¹ Hiroshi Fukurai, „Kazakhstan's Jury Experiment and beyond: Lessons from Emergent Systems of Lay Participation“, *Arizona Journal of International and Comparative Law* 36, 3 (2019): 386–387, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/ajicl36&div=21&start_page=367&collection=journals&set_as_cursor=21&men_tab=srchresults.

¹² Žr. lentelę Nr. 1 „Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas“. Pabrėžtina, kad 2019 metų pabaigoje nutarta daryti projekto svarstymo komitete pertrauką. „Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto posėdžio protokolo išrašas dėl Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“, LRS, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/313649700b9711eaa727fba41f42a7e9?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=13109870-62bd-497a-a63a-83c81a0ee79d>.

Galima teigti, kad siūlymas keisti Konstituciją apibendrina diskusijas šiuo aspektu, konstatuojant, kad tam, jog visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą institutas galėtų veikti Lietuvoje, yra būtinas jo įtvirtinimas Konstitucijoje ir vien tik ordinarinis šio klausimo reguliavimas nebūtų pakankamas.

Paminėtina, kad Lietuvos mokslininkai vienareikšmiškai pritarė Konstitucijos pataisos būtinybei, siekiant įvesti visuomenės atstovus į teisingumo vykdymą, išsakydami įvairius argumentus. Antai, Egidijus Kūris dar 2012 m. teigė, kad „<...> nesvarbu, ar tarėjai būtų modeliuojami kaip tarėjai, ar kaip prisiekusieji, šio instituto nebūtų įmanoma įvesti be Konstitucijos pataisų“¹³. Apie Konstitucijos pataisos būtinybę pasisakyta ir 2015 m. monografijoje „Tarėjų instituto perspektyvos Lietuvoje“¹⁴, kuria buvo siekiama padėti apsispręsti dėl tarėjų instituto koncepcijos Lietuvoje. Apie tai, kad, norint įtvirtinti tarėjų institutą, neabejotinai reikėtų keisti Konstituciją, 2018 m. paskelbtoje publikacijoje konstatavo taip pat ir Darijus Beinoravičius bei Milda Vainiutė¹⁵. 2020 m. publikuotos tyrimo išvados taip pat parodė, kad Konstitucijos pataisa vienareikšmiškai būtina dar ir todėl, kad teisminė valdžia Lietuvoje formuojama profesiniu pagrindu¹⁶.

Be abejo, atitinkamas konstitucines nuostatas, susijusias su visuomenės atstovų dalyvavimu vykdant teisingumą tam tikroje valstybėje, analizavo ir užsienio valstybių mokslininkai savo darbuose, antai, Lenkijos mokslininkai Łukasz Chojniak bei Łukasz Wiśniewski¹⁷ ir Joanna Kielin¹⁸, Slovėnijos

¹³ Egidijus Kūris, „Apie (ne)pagarbą teisei“, *Notariatas* 13 (2012): 11.

¹⁴ Petras Ragauskas ir kt., *Tarėjų instituto perspektyvos Lietuvoje* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015), 7, 139.

¹⁵ Darijus Beinoravičius ir Milda Vainiutė, „Tarėjų instituto Lietuvos Respublikos teismų sistemoje modelio paieškos teoriniai aspektai“, *Tiltai* 79, 2 (2018): 31.

¹⁶ Simona Dementavičienė, „Should the Constitution be Amended to Introduce Public Participation to Courts: If so, to What Extent?“, *Croma* 8, 2 (2020): 28–29, http://journal.avada.lt/images/dokumentai/2020/2/CROMA_2020_8_2_6-31.pdf.

¹⁷ Łukasz Chojniak ir Łukasz Wiśniewski, „Ławnicy w postępowaniu karnym – ujęcie historyczne i konstytucyjne“, *Wrocławskie studia sądowe*, 3, 4 (2013): 47–66, https://wroclaw.sa.gov.pl/wss/files/wss_08-09.pdf.

¹⁸ Joanna Kielin, „Konstytucyjna zasada udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości“, w: J. Jaskiernia (red.), *Transformacja systemów wymiaru sprawiedliwości*, t. 1: *Pozycja ustrojowa władzy sądowniczej i uwarunkowania transformacji*, Toruń (2011): 590–606.

mokslininkas Marko Novak¹⁹, Kroatijos mokslininkas Gordan Struić²⁰, Slovakijos mokslininkas Vladimír Varga²¹, o Anglijos mokslininko John Jackson ir Kanados mokslininko Nikolai Kovalev publikacijoje²² visuomenės atstovų institutas aptariamas ne tik įvertinant Europos Tarybos valstybių konstitucijas, tačiau ir tarptautinius žmogaus teisių dokumentus.

Šio straipsnio *tikslas* – lyginamuoju aspektu įvertinti Seime registruotą Konstitucijos pataisą dėl visuomenės atstovų (tarėjų) įtraukimo į teisingumo vykdymą. Tyrimo tikslui pasiekti keliama tokie *uždaviniai*: ištirti, kaip kitų Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybių konstitucijose reglamentuojamas visuomenės atstovų dalyvavimas vykdant teisingumą; išanalizuoti, kokia forma ir mastu²³ visuomenės atstovai turėtų būti įtvirtinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje.

Tyrimo *objektas* – visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą reglamentavimas ES valstybių narių konstitucijose ir tokio reglamentavimo perspektyvos Lietuvoje.

¹⁹ Marko Novak, „Sodniki porotniki na tnalum“, *Pravna praksa*, 36, 37 (2017): 1–12, <https://www.iusinfo.si/literatura/L010Y2017V36-37P34N6/>.

²⁰ Gordan Struić, „Pravno uređenje kvalifikacija za participaciju građana laika u suđenju u hrvatskoj od 1848 do 2018“, *Pravni Vjesnik*, 35, 3/4 (2019): 128–127.

²¹ Vladimír Varga, Humenné apylinkės teismo teisėjas, „Prisediaci ozajstná porota, alebo zbytočná prekážka plynulosti trestného konania pred okresným súdom?“, *Ulpianus*, 2016 m. spalio 5 d., <https://www.ulpianus.sk/blog/prisediaci-ozajstna-porota-alebo-zbytocna-prekazka-plynulosti-trestneho-konania-pred-okresnym-sudom/>.

²² John d. Jackson ir Nikolay P. Kovalev, „Lay Adjudication and Human Rights in Europe“, *Columbia Journal of European Law*, 13 (2006): 83–123.

²³ Sąvoka „mastas“ vartojama tada, kai pasisakoma apie visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą apimtį, t. y. kokiose bylų kategorijose (baudžiamosiose, civilinėse, įskaitant darbo, administracinėse) ir / arba kokiose teismų instancijose (pirmojoje, apeliacinėje, kasacinėje) jie veikia. Ši sąvoka vartojama Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. lapkričio 29 d. sprendimo byloje Nr. P16/04 2.1 punkte, lenk. *zakres*, „ISAP“, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20052412037/T/D20052037TK.pdf>. Ši sąvoka vartojama taip pat ir Lenkijos mokslinėje doktrinoje, pavyzdžiui, Łukasz Chojniak ir Łukasz Wiśniewski, „Ławnicy w postępowaniu karnym – ujęcie historyczne i konstytucyjne“, *Wrocławskie studia sądowe*, 3, 4 (2013): 63, https://wroclaw.sa.gov.pl/wss/files/wss_08-09.pdf. Be to, aptariama sąvoka (angl. *extent*) vartojama ir kitoje užsienio mokslinėje doktrinoje, pavyzdžiui, Stefan Machura, „Civil Justice: Lay Judges in the EU Countries“, *Oñati International Inst for the Sociology of Law*, 6, 2 (2016): 243.

Rengiant straipsnį buvo taikyti duomenų rinkimo metodai: tematinės analizės ir dokumentų atrankos; duomenų apdorojimo metodai – dokumento turinio analizė (analizuoti moksliniai straipsniai, kita literatūra, susijusi su tyrimo tema, ES valstybių narių konstitucijos ir kiti tarptautiniai bei nacionaliniai teisės aktai); duomenų analizės metodai – dogmatinis ir lyginamosios analizės.

Šio straipsnio pirmajame skyriuje analizuojamos visų dvidešimt septynių ES valstybių narių konstitucijos, siekiant atskleisti, kaip kiekviena valstybė reglamentuoja visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą institutą. Gauti ir išanalizuoti rezultatai buvo klasifikuojami ir suskirstyti į lenteles²⁴, kurias galima laikyti šio tyrimo naujove. Straipsnio paskutiniame skyriuje analizuojamas poreikis Konstitucijoje reglamentuoti konkrečią visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą formą. Siūloma pataisa siekiama įtvirtinti tarėjus, tačiau straipsnyje iškeliama diskusija dėl galimai labiau tinkamesnės prisiekusiųjų formos, kuri, be kita ko, turi privalumų ir masto aspektu, nes tokie visuomenės atstovai paprastai dalyvauja baudžiamosiose bylose ir sprendžia ne teisės taikymo, o fakto (kaltės) klausimu, kuriam gali būti reikšminga gyvenimiška patirtis ir socialinių santykių išmanymas. Aptariamoje Konstitucijos pataisoje mastas nėra numatytas dėl visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą apimties, t. y. tai, kokiose konkrečiose bylų kategorijose (baudžiamosiose, civilinėse, įskaitant darbo, administracinėse) ir kokiose konkrečiose teismų instancijose (pirmojoje, apeliacinėje, kasacinėje) tarėjai turėtų vykdyti teisingumą, paliekama spręsti įstatyminiu lygmeniu.

²⁴ Lentelėms parengti naudoti šaltiniai: ES valstybių narių konstitucijos originalo kalba, pavyzdžiui, Bulgarijos Respublikos konstitucija <https://www.parliament.bg/bg/const>, Kroatijos Respublikos konstitucija <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske>; Slovakijos Respublikos konstitucija <http://www.slpk.sk/dokumenty/ustava.pdf>, Liuksemburgo Didžiosios Hercogystės konstitucija <http://data.legilux.public.lu/file/eli-etat-leg-recueil-constitution-20161020-fr-pdf.pdf> ir kt., „Constitute Project“, <https://www.constituteproject.org/constitution/>; Mykolo Romerio universitetas, *Pasaulio valstybių konstitucijos* (Vilnius: UAB „Vita litera“, 2016), I tomas 75, 326, 541, 781, 906, 1058, 1118, 651, II tomas 179, 264, III tomas 581, 634, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16804/9789955197331.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16791/9789955197676.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16792/9789955198062.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

1. Visuomenės atstovų (tarėjų ir prisiekusiųjų) reglamentavimas ES valstybių narių konstitucijose

Šiame straipsnio skyriuje nagrinėjamos ES valstybių narių konstitucijos, kuriose įtvirtintos nuostatos, reglamentuojančios visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą institutą, siekiant ne tik lyginamuoju aspektu įvertinti tarėjų ir prisiekusiųjų reglamentavimo ypatumus, tačiau taip pat įvertinti ES valstybėse narėse susiklosčiusią faktinę situaciją. Atlikus analizę, gauti duomenys buvo klasifikuojami ir suskirstyti į lenteles, pateiktas šio straipsnio priede.

Atlikta analizė atskleidė, kad ne visose dvidešimt septyniose ES valstybėse narėse visuomenės atstovų dalyvavimas vykdant teisingumą yra įtvirtintas aukščiausiuoju (konstituciniu) lygmeniu²⁵. Šiuo metu visuomenės atstovai (būtent tarėjai arba prisiekusieji) vykdant teisingumą nedalyvauja tik penkiose ES valstybėse (Latvijoje, Lietuvoje, Liuksemburge, Nyderlanduose ir Rumunijoje), o dvidešimt dviejose jie veikia ir jų dalyvavimas yra reglamentuotas, keturiolikoje iš jų (Airijoje, Austrijoje, Belgijoje, Bulgarijoje, Čekijoje, Graikijoje, Ispanijoje, Italijoje, Kroatijoje, Lenkijoje, Danijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Portugalijoje) – aukščiausiuoju (konstituciniu) lygmeniu, kitose aštuoniose (Estijoje, Kipre, Maltoje, Prancūzijoje, Suomijoje, Švedijoje, Vengrijoje, Vokietijoje) – ordinariniuose teisės aktuose.

Taigi keturiolikos iš dvidešimt dviejų ES valstybių narių konstitucijos įpareigoja tam tikrą visuomenės atstovų (tarėjų arba prisiekusiųjų) dalyvavimą vykdant teisingumą, tačiau reglamentavimas įvairiose šalyse skiriasi, todėl tikslinga išsamesnė šio klausimo analizė²⁶. Iš keturiolikos ES valstybių narių, kuriose visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą svarbą patvirtina jų įtvirtinimas konstituciniu lygmeniu, keturios valstybės neapibrėžia jų formos ir masto (Čekija, Italija, Lenkija, Slovėnija). Septynių ES valstybių narių konstitucijose įtvirtinta jų dalyvavimo vykdant teisingumą forma ir mastas (Airijos, Austrijos, Belgijos, Danijos, Graikijos, Ispanijos,

²⁵ Žr. lentelę Nr. 2 „Visuomenės atstovų (tarėjų arba prisiekusiųjų) instituto reglamentavimas ES valstybėse narėse“.

²⁶ Žr. lentelę Nr. 3 „Visuomenės atstovų (tarėjų arba prisiekusiųjų) dalyvavimo teisingumo vykdyme formos ir masto apibrėžtis ES valstybių narių konstitucijose“.

Portugalijos) – prisiekusieji, o Austrijoje ir Danijoje – taip pat ir tarėjai baudžiamosiose bylose. Trijų ES valstybių narių konstitucijose (Bulgarijos, Kroatijos ir Slovakijos) neapibrėžiamas visuomenės atstovų dalyvavimo mastas vykdant teisingumą, tačiau apibrėžiama forma – pirmoje valstybėje prisiekusieji ir kitose, atitinkamai, tarėjai.

Pastebėtina, kad Airijoje, kaip ir įtvirtinta konstitucijoje, veikia prisiekusieji baudžiamosiose bylose, tačiau prisiekusieji retais atvejais dalyvauja ir civilinėse bylose²⁷. Kitose valstybėse susiklosčiusi faktinė situacija atitinka konstitucinį reglamentavimą: Austrijoje, Belgijoje, Danijoje, Graikijoje, Ispanijoje ir Portugalijoje, kaip ir numatyta jų konstitucijose, dalyvauja prisiekusieji, o Austrijoje ir Danijoje – taip pat ir tarėjai baudžiamosiose bylose. Bulgarijos, Kroatijos ir Slovakijos valstybių konstitucijose numatyta forma veikia praktikoje, t. y. pirmoje valstybėje prisiekusieji ir, atitinkamai, likusiose dviejose tarėjai, o tuo atveju, kai konstitucijose mastas neįtvirtintas, praktikoje yra susiklosčiusi situacija, kad šie visuomenės atstovai dalyvauja nagrinėjant baudžiamąsias bylas. Keturios valstybės savo konstitucijose nenumatė visuomenės atstovų vykdant teisingumą formos ir masto, o faktinė situacija susiklosčiusi tokia, kad Italijoje baudžiamosiose bylose dalyvauja prisiekusieji, o Čekijoje, Slovėnijoje ir Lenkijoje – tarėjai, tik pastarosiose dviejose valstybėse tarėjai dalyvauja ne tik baudžiamosiose bylose²⁸. Pastebėtina, kad Slovėnijoje diskutuojama, jog būtent dėl baudžiamųjų bylų sudėtingumo jiems gali būti naudingiau, remiantis Austrijos pavyzdžiu, įsteigti tikrą prisiekusiųjų teismą²⁹. Portugalijoje taip pat keltas klausimas dėl tikrosios prisiekusiųjų sistemos jų šalyje sukūrimo, nes šiuo metu prisiekusieji nėra privalomi, jų dalyvavimo galima prašyti tik pačių sunkiausių nusikaltimų atveju³⁰. Suomijoje teisingumą iš esmės vykdo

²⁷ Žr. lentelę Nr. 3 „Visuomenės atstovų (tarėjų arba prisiekusiųjų) dalyvavimo teisingumo vykdyme formos ir masto apibrėžtis ES valstybių narių konstitucijose“ ir žr. lentelę Nr. 4 „Visuomenės atstovų (tarėjų arba prisiekusiųjų) faktinė situacija ES valstybėse narėse, kurios juos įtvirtinusios konstituciniu lygiu“.

²⁸ Žr. lentelę Nr. 4 „Visuomenės atstovų (tarėjų arba prisiekusiųjų) faktinė situacija ES valstybėse narėse, kurios juos įtvirtinusios konstituciniu lygiu“.

²⁹ Martin Jančar, „Sodnik na dopustu“, <https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/dnevne-novice/200179>.

³⁰ „Ordem dos advogados“, <https://portal.oa.pt/comunicacao/imprensa/2020/09/23/tribunal-de-juri/>.

teisėjai, o tarėjai veikia tik pirmosios instancijos teismuose, jų vaidmuo yra gana ribotas ir nėra lygiavertis bendrosios teisės prisiekusiųjų sistemai³¹.

Taigi, įvertinus kitų ES valstybių narių konstitucinį reglamentavimą, – daugiausia atvejų įtvirtinti prisiekusieji baudžiamosiose bylose, ir valstybėse narėse susiklosčiusią faktinę situaciją dėl visuomenės atstovų (tarėjų ir prisiekusiųjų) dalyvavimo vykdant teisingumą, – daugiausia atvejų taip pat prisiekusieji baudžiamosiose bylose, kitame skyriuje aptariami šių dviejų visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą formų (tarėjų ir prisiekusiųjų) privalumai ir trūkumai, taip pat įvertinant tikslingumą Konstitucijoje įtvirtinti konkrečią formą (siūloma tarėjus) ir mastą (Konstitucijos pataisoje mastas nėra numatytas)³².

2. Visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą instituto įtvirtinimas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje: privalumai ir trūkumai

Kaip yra žinoma, teisminės valdžios paskirtis – užtikrinti teisės viešpatavimą, konstitucinės santvarkos stabilumą, žmogaus teisių ir teisėtų interesų apsaugą. Demokratinėje valstybėje teismas yra svarbiausia pažeistų žmogaus teisių ir laisvių gynimo institucija. Taigi, siekiant užtikrinti Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtintų teisių ir laisvių apsaugą, teismams suteikiami ypatingi įgaliojimai, kurių neturi nė viena kita valdžios šaka, t. y. valstybėje atlikti teisingumo vykdymo funkciją.

1992 m. Konstitucijos IX skirsnis „Teismas“ reglamentuoja teismų sistemą, jų įgaliojimus, įskaitant išimtinę teismų funkciją – teisingumo vykdymą (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis), apie kurios svarbą, lemiančią šios valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje, pasisakyta dar Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas) 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime.

³¹ Jaakko Husa, *The Constitution of Finland: A Contextual Analysis* (Londonas: Hart Publishing, 2010), 135.

³² Žr. lentelę Nr. 1 „Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas“.

Vėliau plėtojamoje oficialioje konstitucinėje doktrinoje Konstitucinis Teismas išskyrė teisminės valdžios skirtumą nuo kitos valstybės valdžios formų ne tik dėl teisingumo vykdymo, tačiau ir dėl to, kad ji yra formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu, taip pat pabrėžė visuomenės pasitikėjimo teismais svarbą³³. Visuomenės pasitikėjimas teismais yra svarbus demokratinės teisinės valstybės, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės elementas, reikšminga teisminės valdžios veiksmingos veiklos sąlyga³⁴.

Tačiau, kaip minėta straipsnio įvade, visuomenės nepasitikėjimą teismais skatinantys atvejai, taip pat pirmame skyriuje aptarta kitų demokratinių valstybių patirtis, jog daugumoje jų visuomenės atstovai dalyvauja vykdant teisingumą, sąlygojo įstatymų leidėjo iniciatyvą³⁵ į teismų sistemą įvesti visuomenės atstovus ir taip ją deprofesionalizuoti. Seime yra registruota Konstitucijos pataisa, kuria siūloma įtvirtinti, kad įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka kartu su teisėjais bylas nagrinėtų bei sprendimus priimtų piliečiai, davę tarėjo priesaiką, o jų veikla vykdant tarėjų pareigas būtų nelaikoma priverčiamuoju darbu³⁶. Šio įstatymo projekto aiškinamajame rašte dėl aptariamų Konstitucijos pataisų nurodoma, kad „pagrindiniai tarėjų instituto teismuose diegimo tikslai – visuomenės pasitikėjimo teismais ir teisine sistema didinimas, teismų darbo atvirumo skatinimas, visuomenės teisinis švietimas“³⁷.

³³ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 109-3192; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 62-2276, atitaisymas - 2001-10-10, Nr. 86; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada“, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 49-1600; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.

³⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 130-4910.

³⁵ T. y. ne mažesnė kaip 1/4 visų Seimo narių grupė realizavo teisę pateikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Konstituciją (Konstitucijos 147 straipsnio 1 dalis).

³⁶ Žr. lentelę Nr. 1 „Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas“, taip pat 12 išnašą.

³⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas“, LRS, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/2cef619044d111e98bc2ba0c0453c004?positionInSearchResults=6&searchModelUUID=778ecd8f-7d07-4e05-ad16-ba883ff8bac4>.

Toks realus ketinimas į teismų sistemą įvesti tarėjų institutą lemia poreikį aptarti šio instituto teigiamus ir neigiamus aspektus, be kita ko, palyginti su kita visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą forma – prisiekusiaisiais. Visų pirma, pabrėžtina, kad tarėjai kartu su teisėjais mišrioje kolegijoje nagrinėtų bylas ir sprendžiamąjo balso teise priimtų sprendimus tiek fakto, tiek ir teisės taikymo klausimais³⁸. Kitaip tariant, pagal šią visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą formą visuomenės atstovas (tarėjas) būtų prilyginamas teisėjui. Akcentuotina, kad prisiekusiųjų atveju yra priešingai, nes šie visuomenės atstovai turi pareigą išsiaiškinti bylos faktus ir nuspręsti tik šiuo fakto klausimu. Pavyzdžiui, prisiekusieji paprastai turi spręsti tik fakto klausimą, t. y. kaltės, o teisėjas, prisiekusiesiems konstatavus kaltę, atitinkamai turi nuspręsti dėl nusikalstamos veikos kvalifikavimo ir bausmės, t. y. teisės taikymo klausimais.

Kaip vienas pagrindinių teigiamų tarėjų dalyvavimo vykdant teisingumą aspektų mokslinėje doktrinoje buvo nurodomas gyvenimiškos patirties turėjimas ir socialinių santykių išmanymas, nes tai gali turėti reikšmingos įtakos priimant teismo sprendimą³⁹. Nepaisant to, pastaruoju metu mokslininkai kritiškai vertina tokių neprofesionalių visuomenės atstovų dalyvavimą vykdant teisingumą. Antai, tokia teisinė praktika apibūdindama kaip nelicencijuota, kuri yra ne tik draudžiama, bet ir nusikalstama. Stebimasi, kad tokie visuomenės atstovai, kurie neturi teisinio išsilavinimo ir kasdien užsiima kita (ne teisine) veikla, baigę tam tikrus trumpalaikius mokymus, galėtų būti laikomi įgijusiais reikiamų materialinės ir procesinės teisės žinių teisiniame procese⁴⁰. Akivaizdu, kad toks asmuo negalėtų būti visaverčiu

³⁸ Aiškinamajame rašte nurodoma, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projektu siekiama įgyvendinti Seimo 2016 m. spalio 11 d. nutarimu Nr. XII-2676 patvirtintos Visuomeninių teisėjų (tarėjų) instituto teismuose koncepcijos nuostatas ir sudaryti teisinės prielaidas Lietuvos Respublikos piliečiams, davusiems tarėjo priesaiką, kartu su teisėjais nagrinėti bylas ir priimti sprendimus. Taip pat nurodoma, kad „<...> tarėjai turėtų sprendžiamąjį (o ne patariamąjį) balsą – t. y. kartu su teisėjais priimtų sprendimus nagrinėjamose bylose“.

³⁹ Joanna Kielin, „Konstytucyjna zasada udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości“, *Transformacja systemów wymiaru sprawiedliwości tom 1 pozycja ustrojowa władzy sądowniczej i uwarunkowania transformacji* (2017): 5.

⁴⁰ Victor d. López ir Eugene T. Maccarrone, „Non-Lawyer Judges Presiding Over Criminal Trials: a Constitutionally Permissible Injustice?“, *The Wake Forest Journal of Law & Policy*, 10,

proceso dalyviu, gebančiu suprasti ir tinkamai taikyti teismo proceso taisykles ir turėti reikiamą teisininko kompetenciją.

Tikėtina, kad tokių visuomenės atstovų dalyvavimas vykdant teisingumą praktine būtinybe galėjo būti pateisinimas anksčiau, kai nebuvo pakankamai kvalifikuotų teisininkų⁴¹. Tačiau dėl vis sudėtingėjančių teisinių santykių įvairiose srityse ir juose išskylančių ginčų, reikalaujančių atlikti vis sudėtingesnius teisinius vertinimus, pritaikant teisinio reguliavimo žinias ir praktinius įgūdžius, tarėjų institutas nebeatitinka laiko aktualijų⁴². Be to, nepakanka to, kad teisėjas būtų teisingas ir nešališkas. Svarbu ir tai, kad teisėjas gerai išmanytų teisės normų turinį ir, teisingai pritaikydamas įstatymus, galėtų ne formaliai (nominaliai), o realiai užtikrinti (reikiamais atvejais ir apriboti) žmogaus teises ir laisves⁴³. Teisės išmanymas yra labai svarbus aspektas, nes žmogaus teisės nebėra saugomos vien tik nacionalinės teisės, dabar žmogaus teisių apsauga užtikrinama ir tarptautiniais dokumentais. Pastebėtina ir tai, kad visuomenės atstovai, kurie nėra gerai susipažinę su teise (įstatymais), yra lengviau paveikiami išorinės įtakos nei profesionalūs teisėjai, kuriems teismo (teisėjo) nepriklausomumas ir nešališkumas, kaip viena iš asmens konstitucinių teisių⁴⁴, yra diegiamas per jų studijų ir praktikos metus⁴⁵.

1 (2019): 19, https://wfulawpolicyjournal.com.files.wordpress.com/2020/01/lopez_non-lawyerjudges.pdf.

⁴¹ Victor d. López ir Eugene T. Maccarrone, „Non-Lawyer Judges Presiding Over Criminal Trials: a Constitutionally Permissible Injustice?“, *The Wake Forest Journal of Law & Policy*, 10, 1 (2019): 24, https://wfulawpolicyjournal.com.files.wordpress.com/2020/01/lopez_non-lawyerjudges.pdf.

⁴² Markus Dubber ir Heikki Pihlajamäki, „Lay Participation in Modern Law: A Comparative Historical Analysis“, *Comparative legal history*, 3, 2 (2015): 224.

⁴³ Victor d. López ir Eugene T. Maccarrone, „Non-Lawyer Judges Presiding Over Criminal Trials: a Constitutionally Permissible Injustice?“, *The Wake Forest Journal of Law & Policy*, 10, 1 (2019): 19, 24, https://wfulawpolicyjournal.com.files.wordpress.com/2020/01/lopez_non-lawyerjudges.pdf.

⁴⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas“, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 14-445, ir kt.

⁴⁵ Hans-Peter Marutschke, *Laienrichter in Japan, Deutschland und Europa: Japanisch-Deutsches Symposium* (Berlynas: Berliner Wissenschafts-Verlag, 2006): 23.

Svarbus aspektas ir toks, kad, į teisminį procesą įsiliejus papildomiems proceso dalyviams (tarėjams), bylų nagrinėjimas truks ilgiau⁴⁶, nes kyla rizika, kad pasitaikys vilkinimo atvejų, teisėjui teisminį procesą reikės kontroliuoti dalyvaujant papildomiems subjektams (aiškinti teisės normų turinį, kuris suprantamas tik profesionaliems teisininkams), o tam neabejotinai prireiks nemažai papildomo laiko. Tuo labiau kad, kaip jau nurodyta pirmiau, tarėjas būtų prilyginamas teisėjui, todėl tarėjų balsų dauguma galėtų nulemti bylos rezultatą, o tai nulemtų situaciją, jog teisėjui tektų pareiga surašyti galutinį procesinį dokumentą prieš savo vidinį įsitikinimą. Prisiekusiųjų atveju tokia paradoksali situacija nesusiklostytų, nes teisėjas, prisiekusiesiems konstatavus išimtinai tik asmens kaltę, pats turėtų nuspręsti dėl teisinių santykių kvalifikavimo ir bausmės, surašydamas šiais teisės taikymo klausimais pagal savo vidinį įsitikinimą motyvuotą ir pagrįstą galutinį procesinį dokumentą. Be to, prisiekusieji kartu užtikrintų ir kitus pirmiau aptartus tikslus, nes, akivaizdu, kad būtų susipažįstama su teismo institucija ir jos darbu, taip teismai taptų atviresni visuomenei, o piliečiai, turėdami tokių žinių, turėtų daugiau progų tinkamai naudotis teisinės sistemos teikiamomis galimybėmis, labiau paklustų galiojančiai teisei ir pan., vadinasi, būtų užtikrintas taip pat ir visuomenės švietimas.

Būtų pasiektas ir kitas, vienas iš pagrindinių tikslų – išaugtų visuomenės pasitikėjimas teismais ir kartu apskritai pačia valstybe, nes ši visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą forma padėtų kovoti su teismų uždarumu. Manytina, kad būtent visuomenės izoliavimas nuo teisingumo vykdymo reikšmingai prisideda prie nepasitikėjimo teisingumą vykdančiais asmenimis. Be to, teisėjai galėtų dalyvauti diskusijoje su prisiekusiais taip pat ir fakto klausimu, jeigu, pavyzdžiui, to reikalautų prisiekusiųjų dauguma arba prisiekusieji negalėtų pasiekti vieningo (ar

⁴⁶ Joanna Kielin, „Konstitucyjna zasada udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości“, *Transformacja systemów wymiaru sprawiedliwości tom 1 pozycja ustrojowa władzy sądowniczej i uwarunkowania transformacji* (2017): 13; Łukasz Chojniak, ir Łukasz Wiśniewski, „Warszawskiego Ławnicy w postępowaniu karnym – ujęcie historyczne i konstytucyjne“, *Wrocławskie studia sądowe*, 3, 4 (2013): 61, https://wroclaw.sa.gov.pl/wss/files/wss_08-09.pdf.

balsų daugumos nulemtu) sprendimo⁴⁷. Pastebėtina ir tai, kad, priešingai nei tarėjų, prisiekusiųjų atveju sumažėtų neigiamos įtakos teismų sistemai tikimybė (pavyzdžiui, jų sprendimus bandant paveikti tretiesiems asmenims), nes jų įgaliojimai yra riboti, taip pat priimant sprendimus reikia didesnės balsų daugumos, nes jų skaičius (šeši, devyni, dvylika) yra didesnis negu tarėjų (paprastai du) atveju.

Šio straipsnio pirmame skyriuje atlikta ES valstybių narių analizė atskleidžia prisiekusiųjų pranašumą ne tik formos, tačiau ir masto aspektu, t. y. prisiekusieji dalyvauja baudžiamosiose bylose. Mokslinėje doktrinoje nurodoma, kad dėl teisinių žinių trūkumo visuomenės atstovų dalyvavimas civilinėse bylose nėra tinkamas⁴⁸, be to, jiems trūksta patirties taip pat ir darbo teisės srityje, todėl jų pagalba sprendžiant tokio pobūdžio bylas nėra reikšminga⁴⁹.

Svarbu ir tai, kad, įgyvendinant tarėjų institutą, jų funkcijos apsiribotų pirmojoje instancijoje. O prisiekusiųjų institutas galėtų būtų panaudotas apeliacinės instancijos teisme. Taip platesniu mastu būtų įgyvendinami pirmiau aptarti visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą tikslai. Akcentuotina, kad Lietuvos mokslininkai pasiūlė nustatyti, jog tarėjai dalyvautų tik žodinio bylos nagrinėjimo procese pirmosios instancijos teismuose⁵⁰. Įvertinus tai, kad apeliacinės instancijos teismo užduotis yra ištaisyti pirmosios instancijos teismo padarytas klaidas, o kasacinės instancijos teismas vykdo išskirtines funkcijas teismų sistemoje (teisės aiškinimas, vienodos teismų praktikos formavimas ir kt.), pritartina, kad būtų tikslinga

⁴⁷ Mong-Hwa Chin, „Lay Participation in Taiwan: Observations from Mock Trials“, *Asian Journal of Law and Society*, 6, 1 (2019): 183, <https://doi.org/10.1017/als.2019.8>.

⁴⁸ Hiroshi Fukurai, „Kazakhstan's Jury Experiment and beyond: Lessons from Emergent Systems of Lay Participation“, *Arizona Journal of International and Comparative Law*, 36, 3 (2019): 396, https://heinonline-org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/ajicl36&div=21&start_page=367&collection=journals&set_as_cursor=21&men_tab=srchresults.

⁴⁹ Joanna Kielin, „Konstytucyjna zasada udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości“, *Transformacja systemów wymiaru sprawiedliwości tom 1 pozycja ustrojowa władzy sądowniczej i uwarunkowania transformacji* (2017): 12.

⁵⁰ Ignas Vėgėlė ir Laura Kazakevičiūtė, „Teismo precedentas Lietuvos teisės sistemoje: 11 metų patirtis ir siūlomo tarėjų instituto iššūkiai“, *Jurisprudencija* 24, 2 (2017): 268.

būtent tokių visuomenės atstovų (tarėjų) dalyvavimą vykdant teisingumą apriboti pirmosios instancijos teismo procesuose. Tokia išvada taip pat išplaukia ir iš vienos bendrosios teisės sistemos valstybių išnagrinėtos bylos, kaip antai, kurioje konstatuota, kad visuomenės atstovų (tarėjų) dalyvavimas baudžiamajame procese konstituciškai pagrįstas, jeigu jų sprendimai gali būti apskūsti aukštesnės instancijos teismui, kurį sudaro išimtinai tik profesionalūs teisėjai⁵¹, – tai toliau plėtojama mokslinėje doktrinoje⁵². Tačiau priešinga situacija yra susiklosčiusi su visuomenės atstovais – prisiekusiaisiais. Norvegijos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. pripažino, kad Norvegijos prisiekusiųjų sistema, kai apeliacine tvarka asmuo gali būti nubaustas be jokio pagrindimo (tik pagal prisiekusiųjų nuomonę), atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją⁵³.

Atkreiptinas dėmesys, kad yra pateikta alternatyvi Konstitucijos 109 straipsnio 5 dalies nuostatos formuluotė, kuri neįtvirtina konkrečios visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą formos ir masto: „Visuomenės atstovai dalyvauja vykdant teisingumą įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka“, o reikalavimas dėl visuomenės atstovų pilietybės ir priesaikos paliktas įtvirtinti įstatyme. Tokią formuluotę pasiūlė Seimo kanceliarijos Teisės departamentas⁵⁴, o Seimo Konstitucijos komisija jai

⁵¹ *North v. Russell*, 427 JAV 328 (1976), Victor d. López, ir Eugene T. Maccarrone, „Non-Lawyer Judges Presiding Over Criminal Trials: a Constitutionally Permissible Injustice?“, *The Wake Forest Journal of Law & Policy*, 10, 1 (2019): 5, https://wfulawpolicyjournal.com.files.wordpress.com/2020/01/lopez_nonlawyerjudges.pdf.

⁵² Victor d. López ir Eugene T. Maccarrone, „Non-lawyer judges presiding over criminal trials: a constitutionally permissible injustice?“, *The Wake Forest Journal of Law & Policy*, 10, 1 (2019): 18, https://wfulawpolicyjournal.com.files.wordpress.com/2020/01/lopez_nonlawyerjudges.pdf.

⁵³ „Norvegijos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 12 d. sprendimas byloje HR-2009-01192-P Nr. 2009/397“, Norges Domstoler, <https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/decisions-in-english-translation/hr-2009-1192-p.pdf>; „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimas byloje Taxquet prieš Belgiją (Nr. 926/05)“, HUDOC, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101739>; „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. gegužės 26 d. sprendimas byloje Lhermitte prieš Belgiją (Nr. 34238/09)“, HUDOC, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154737>.

⁵⁴ „Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“, LRS, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c4e317a04a1011e98bc2ba0c0453c004?positionInSearchResults=3&searchModelUUID=778ecd8f-7d07-4e05-ad16-ba883ff8bac4>.

pritarė⁵⁵. Pritartina, kad ši siūloma Konstitucijos formuluotė yra tinkamesnė nei Seime registruota Konstitucijos pataisa, nes, prireikus tobulinti ar keisti visuomenės dalyvavimo vykdant teisingumą modelį ir nesant Konstitucijoje įtvirtintų visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą formos ir masto, nereikėtų vėl keisti Konstitucijos. Tačiau vis dėlto manytina, kad konstitucinėje nuostatoje turėtų būti įtvirtinta, jog visuomenės atstovais vykdant teisingumą galėtų būti tik Lietuvos Respublikos piliečiai, nes pilietybės klausimas išplaukia iš Konstitucijos vientisumo principo⁵⁶. Tokiu atveju yra pasiūloma kita alternatyvi formuluotė: „Vykdant teisingumą įstatymo nustatyta tvarka dalyvauja Lietuvos Respublikos piliečiai“. Taigi, Konstitucijoje nekonkretizavus visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą formos ir masto, tokia nuostata įpareigotų įstatymų leidėją visuomenės atstovus (piliečius) vykdant teisingumą numatyti bent kokia nors minimalia forma ir mastu.

Beje, kaip nurodyta šio straipsnio įvade, Seime registruota Konstitucijos pataisa apima taip pat ir Konstitucijos 48 straipsnio 5 dalies nuostatos papildymą, kad piliečių veikla vykdant tarėjų pareigas nelaikoma priverčiamuoju darbu⁵⁷, kuris praplėstų nedidelį ratą priverčiamąjo darbo draudimo išimčių (tokių kaip tarnyba kariuomenėje ar ją pakeičianti alternatyvioji tarnyba, piliečių darbas karo, stichinės nelaimės, epidemijos ar kitais ypatingais atvejais ir nuteistųjų darbas). Tokia nuostata sudarytų pagrindą visuomenės atstovų dalyvavimą vykdant teisingumą laikyti pilietine pareiga ir jos atlikimas negalėtų būti laikomas priverčiamuoju darbu⁵⁸.

⁵⁵ „Lietuvos Respublikos Seimo Konstitucijos komisijos išvada dėl Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“, LRS, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/030404a08ddb11e98a8298567570d639?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=778ecd8f-7d07-4e05-ad16-ba883ff8bac4>.

⁵⁶ Pavyzdžiui, iš Konstitucijos 112 straipsnio, kad „teisėjais Lietuvoje gali būti tik Lietuvos Respublikos piliečiai“, be to, Konstitucijos 33 straipsnio, kad „piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus <...>“.

⁵⁷ Žr. lentelę Nr. 1 „Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas“.

⁵⁸ Aiškinamojo rašto 4 punktas; Petras Ragauskas ir kt. (apklausų duomenų apdorojimas), *Tarėjų instituto perspektyvos Lietuvoje* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2015): 8, https://teise.org/wp-content/uploads/2016/06/TAR%C4%96JAI_monografija.pdf.

Paminėtina, kad ekspertai, vertinę įstatymo projektą įgyvendinimo aspektu, pateikė nuomonę, jog aptariamoms Konstitucijos nuostatos papildymas būtų beprasmiškas, nes nebus realių galimybių priversti tarėją nagrinėti bylą. Jų nuomone, teisinis reguliavimas, priverčiantis tarėją nagrinėti bylą, kurios nagrinėti jis nenori arba negali nenorėdamas prarasti nuolatinio darbo, sunkiai įsivaizduojamas⁵⁹. Pritartina, kad tokia pareiga būtų tarėjams, kurie bylas nagrinėtų kartu su teisėju ir sprendimus priimtų vienodo sprendžiamojo balso teise, neigiamai veiktų kokybišką teisingumo vykdymą. Pabrėžtina tai, kad tokie visuomenės atstovai diskusijoje su teisėju dalyvautų, kaip jau minėta, ne tik fakto, tačiau ir teisės taikymo klausimais. Todėl vien tarėjų teisinių žinių neturėjimas arba jų trūkumas lemtų lygiavertės diskusijos kolegijoje nebuvimą, o tai sudarytų kliūčių šios visuomenės atstovams dalyvauti vykdant tinkamą teisingumo formos funkcionavimą ir tikslų, kurių siekiama aptariama forma, įgyvendinimą.

Tačiau tokios pareigos klausimas galėtų būti svarstomas, jeigu būtų mąstoma apie prisiekusiųjų įvedimą. Tikrose prisiekusiųjų teismų sistemoje prisiekusiųjų funkcija yra pilietinė pareiga, vykdoma tada, kai asmenį atsitiktinai iš rinkėjų sąrašo parenka kompiuterinė programa, taip užtikrinant bendruomenės skerspįvį⁶⁰. Svarbu yra tai, kad prisiekusieji, kaip jau minėta, sprendimus paprastai priima tik fakto – kaltės – klausimu, ir tokiu atveju teisės išmanymas nebūtinai, o įtakos teisingumo sprendimo priėmimui turi tokių atstovų socialinių santykių išmanymas.

Apibendrinant darytina išvada, kad visuomenės izoliavimas nuo teisingumo vykdymo lemia nepasitikėjimą teisingumą vykdančiais asmenimis, o vienu iš instrumentų, galinčių padėti pakelti pasitikėjimą jais, laikomas

⁵⁹ „Lietuvos Respublikos Seimo Konstitucijos komisijos išvada dėl Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“, LRS, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/030404a08ddb11e98a8298567570d639?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=13109870-62bd-497a-a63a-83c81a0ee79d>.

⁶⁰ Prisiekusiesiems mokamas pakankamas atlyginimas, be to, jiems atlyginamos visos išlaidos ir mokami dienpinigiai, o kadangi tai yra pilietinė pareiga, darbdaviai netrukdo darbuotojams jos atlikti, o patiems prisiekusiesiems sunku šios pareigos, jei jie yra išrenkami, išvengti. Marko Novak, „Sodniki Porotniki na tnalum“, *Pravna praksa*, 36, 37 (2017): 8, <https://www.iusinfo.si/literatura/L010Y2017V36-37P34N6/>.

visuomenės atstovų dalyvavimas vykdant teisingumą. Šiuo metu Konstitucijos pataisa siūlomi tarėjai, tačiau atlikta analizė leidžia daryti išvadą, kad tinkamesnė forma būtų prisiekusiųjų, kuri taip pat padėtų įgyvendinti visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą institutui keliamus tikslus. Tokiu atveju tikslinga Konstitucijos nuostatoje neįtvirtinti visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą formos ir masto, nes, prireikus keisti visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą modelį, nereikėtų keisti Konstitucijos. Tačiau, taikant tokią nuostatą, turėtų būti išspręstas pilietybės klausimas, išplaukiantis iš Konstitucijos vientisumo principo.

Išvados

Daugeliu Europos Sąjungos valstybių narių atvejų visuomenės atstovų (tarėjų arba prisiekusiųjų) dalyvavimo vykdant teisingumą forma ir mastas apibrėžiami konstituciniu lygmeniu. Daugumoje ES valstybių narių, savo konstitucijose įtvirtinusių visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą institutą, veikia prisiekusieji baudžiamosiose bylose.

Prisiekusieji turi pranašumą prieš tarėjus, bylas nagrinėjančius kartu su teisėjais kolegijoje. Anksčiau, kai trūko teisininkų, jų įtraukimas į teisminį procesą, tikėtina, buvo tikslingas. Tačiau šiais laikais byloms sudėtingėjant, ypač reikia teisės išmanymo, nes žmogaus teisės nebėra saugomos vien tik nacionalinės teisės. Žmogaus teisių apsauga užtikrinama taip pat ir tarptautiniais dokumentais, todėl tokių visuomenės atstovų dalyvavimas praranda prasmę. Neprofesionalus dalyvavimas vykdant teisingumą galėtų būti tikslingas nebent prisiekusiųjų forma, kurie spęstų ne teisės taikymo, o išimtinai fakto (kaltės) klausimu. Tokiu atveju visuomenės atstovų privalumas, t. y. gyvenimiška patirtis ir socialinių santykių išmanymas, manytina, būtų naudingi. Įvedus šį institutą, taip pat būtų įgyvendinti ir visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą institutui keliami pagrindiniai tikslai, nes teismai taptų atviresni visuomenei, būtų susipažįstama su teismų darbu, kartu užtikrinamas visuomenės švietimas, taip pat išaugtų visuomenės pasitikėjimas teismais ir pačia valstybe.

Svarstyтина, ar Seime registruota Lietuvos Respublikos Konstitucijos pataisa, kuria siūloma keisti Konstitucijos 48 ir 109 straipsnius, yra tinkamiausia. Siūlytina Konstitucijos 109 straipsnio 5 dalyje įtvirtinti bendro pobūdžio nuostatą, kad „vykdant teisingumą įstatymo nustatyta tvarka dalyvauja Lietuvos Respublikos piliečiai“.

Be to, manytina, kad Konstitucijos 48 straipsnio nuostatos dėl nepri-
verstinio tarėjų darbo keitimas nėra tikslingas, nes tarėjų teisinių žinių ne-
turėjimas ar jų trūkumas gali būti vienas iš svarbiausių trikdžių, kad ši
visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą forma funkcionuotų
tinkamai ir pasiektų tokiam institutui keliamus tikslus. Tačiau tokios pi-
lietinės pareigos įtvirtinimas Konstitucijoje galėtų būti prisiekusiųjų atve-
ju, nes prisiekusieji sprendimus priima fakto (kaltės) klausimu ir tokiu
atveju teisės išmanymas nebūtinai.

PRIEDAI

1 lentelė. Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto lyginamasis variantas.

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/0c2fbea044d111e98bc2ba0c0453c004?jfwid=m8v0wbezp>

Projekto lyginamasis variantas

LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJOS 48 IR 109 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMAS

2019 m.

Vilnius

d. Nr.

1 straipsnis. 48 straipsnio pakeitimas

Pakeisti 48 straipsnio 4 dalį ir ją išdėstyti taip:

„Priverčiamuoju darbu nelaikoma tarnyba kariuomenėje ar ją pakeičianti alternatyvioji tarnyba, taip pat piliečių **veikla vykdamą tarėjų pareigas ir** darbas karo, stichinės nelaimės, epidemijos ar kitais ypatingais atvejais.“

2 straipsnis. 109 straipsnio pakeitimas

Papildyti 109 straipsnį 5 dalimi ir ją išdėstyti taip:

„Įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka kartu su teisėjais bylas nagrinėja ir sprendimus priima ir piliečiai, davę tarėjo priesaiką.“

3 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas

Šis įstatymas įsigalioja 2021 m. sausio 1 d.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

Respublikos Prezidentas

2 lentelė. Visuomenės atstovų (tarėjų arba prisiekusiųjų) instituto reglamentavimas ES valstybėse narėse.

Visuomenės atstovų (tarėjų arba prisiekusiųjų) instituto reglamentavimas ES valstybėse narėse			
Reglamen- tuota	Nereglamen- tuota	Konstituciniu lygmeniu	Ordina- riniu lygmeniu
1. Airija 2. Austrija 3. Belgija 4. Bulgarija 5. Čekija 6. Danija 7. Estija 8. Graikija 9. Ispanija 10. Italija 11. Kipras 12. Kroatija 13. Lenkija 14. Malta 15. Portugalija 16. Prancūzija 17. Slovakija 18. Slovėnija 19. Suomija 20. Švedija 21. Vengrija 22. Vokietija	1. Latvija 2. Lietuva 3. Liuksemburgas 4. Nyderlandai 5. Rumunija	1. <i>Airijos</i> Konstitucijos 38 straipsnio 5 dalis 2. <i>Austrijos</i> Konstitucijos 91 straipsnio 1–3 dalys 3. <i>Belgijos</i> Konstitucijos 150 straipsnis 4. <i>Bulgarijos</i> Konstitucijos 117 straipsnio 2 dalis 5. <i>Čekijos</i> Konstitucijos 94 straipsnio 2 dalis 6. <i>Graikijos</i> Konstitucijos 97 straipsnio 1 dalis 7. <i>Ispanijos</i> Konstitucijos 125 straipsnis 8. <i>Italijos</i> Konstitucijos 102 straipsnio 3 dalis 9. <i>Kroatijos</i> Konstitucijos 118 straipsnio 2 dalis 10. <i>Lenkijos</i> Konstitucijos 182 straipsnis 11. <i>Danijos</i> Konstitucijos 65 straipsnio 2 dalis 12. <i>Slovakijos</i> Konstitucijos 142 straipsnio 2 dalis 13. <i>Slovėnijos</i> Konstitucijos 128 straipsnis 14. <i>Portugalijos</i> Konstitucijos 207 straipsnis	1. Estija 2. Kipras 3. Malta 4. Prancūzija 5. Suomija 6. Švedija 7. Vengrija 8. Vokietija

3 lentelė. Visuomenės atstovų (tarėjų arba prisiekusiųjų) dalyvavimo vykdant teisingumą formos ir masto apibrėžtis ES valstybių narių konstitucijose.

Konstitucijoje <i>apibrėžta visuomenės atstovų dalyvavimo vykdant teisingumą forma ir mastas</i>	Konstitucijoje <i>apibrėžta forma ir mastas, tačiau susiklosčiusi faktinė situacija</i>	Konstitucijoje <i>apibrėžta forma, neapibrėžtas mastas, kokia susiklosčiusi faktinė situacija</i>	Konstitucijoje <i>nėra apibrėžta forma ir mastas, susiklosčiusi faktinė situacija</i>
1. <i>Airijoje</i> asmuo negali būti teisiamas už teisės pažeidimo padarymą nesant <i>prisiekusiųjų</i>, išskyrus tam tikrus atvejus. 2. <i>Austrijoje prisiekusieji</i> nustato kaltę dėl nusikaltimų, už kuriuos taikomos griežtos bausmės, taip pat dėl visų politinių nusikaltimų ir nusižengimų, o <i>tarėjai</i> dalyvauja nagrinėjant dėl kitų nusikaltimų iškeltas bylas, jeigu bausmė, kuri gali būti paskirta, viršija aukščiau sią įstatymo nustatytą ribą. 3. <i>Belgijoje prisiekusieji</i> dalyvauja visose baudžiamosiose bylose, taip pat dėl politinių ir spaudos nusikaltimų, išskyrus spaudos nusikaltimus, paskatintus rasizmo ar ksenofobijos. 4. <i>Danijoje visuomenės atstovai</i> dalyvauja baudžiamajame procese, o atvejus ir tokio dalyvavimo formą, įskaitant, kurių bylų nagrinėjime dalyvaus <i>prisiekusieji</i>, turi nustatyti įstatymas. 5. <i>Graikijoje prisiekusieji</i> dalyvauja baudžiamosiose bylose, kuriose nagrinėjami labai sunkūs nusikaltimai ar visi politinio pobūdžio nusikaltimai. 6. <i>Ispanijoje prisiekusieji</i> (piliečiai) dalyvauja baudžiamosiose bylose. 7. <i>Portugalijoje prisiekusieji</i> dalyvauja baudžiamosiose bylose dėl sunkių nusikaltimų, išskyrus su terorizmu ar organizuotu nusikaltamumu susijusias bylas.	1. <i>Airijoje</i> – taip pat ir kai kuriose civilinėse bylose. 2. <i>Austrijoje</i> – tiek prisiekusieji, tiek tarėjai baudžiamosiose bylose. 3. <i>Belgijoje</i> – prisiekusieji baudžiamosiose bylose. 4. <i>Danijoje</i> – tiek prisiekusieji, tiek tarėjai, baudžiamosiose bylose. 5. <i>Graikijoje</i> – veikia specialūs baudžiamąsias bylas nagrinėjantys mišrūs prisiekusiųjų teismai. 6. <i>Ispanijoje</i> – prisiekusieji baudžiamosiose bylose. 7. <i>Portugalijoje</i> – prisiekusieji baudžiamosiose bylose.	1. <i>Bulgarijoje</i> neapibrėžiamas mastas, tačiau apibrėžiama <i>forma</i> – <i>prisiekusieji</i>, kurie dalyvauja baudžiamosiose bylose. 2. <i>Kroatijoje</i> neapibrėžiamas mastas, tačiau apibrėžiama <i>forma</i> – <i>tarėjai</i>, kurie dalyvauja baudžiamosiose bylose. 3. <i>Slovakijoje</i> neapibrėžiamas mastas, tačiau apibrėžiama <i>forma</i> – <i>tarėjai</i> (piliečiai), kurie dalyvauja baudžiamosiose bylose.	1. <i>Čekijoje</i> neapibrėžiama, tačiau įtvirtinta, kad jie turi būti piliečiai, o faktinė situacija – <i>tarėjai</i> baudžiamosiose bylose. 2. <i>Italijoje</i> neapibrėžiama, be to, neįtvirtinta, kad jie turi būti piliečiai, o faktinė situacija – <i>prisiekusieji</i> baudžiamosiose bylose. 3. <i>Lenkijoje</i> neapibrėžiama, tačiau įtvirtinta, kad jie turi būti piliečiai, o faktinė situacija – <i>tarėjai</i> ne tik baudžiamosiose bylose. 4. <i>Slovėnijoje</i> neapibrėžiama, tačiau įtvirtinta, kad jie turi būti piliečiai, o faktinė situacija – <i>tarėjai</i> ne tik baudžiamosiose bylose.

4 lentelė. Visuomenės atstovų (tarėjų arba prisiekusiųjų) faktinė situacija ES valstybėse narėse, kurios juos įtvirtinusios konstituciniu lygiu.

Visuomenės atstovų faktinė situacija ES valstybėse narėse, kurios juos įtvirtinusios konstituciniu lygiu	
1. Airija	Asmuo paprastai teisiamas dalyvaujant dvylikai prisiekusiųjų, kurie balsų dauguma (reikalinga 10) sprendžia tik dėl kaltės, išskyrus atvejį, kai nedalyvauja, jeigu nusikaltimas nesunkus arba asmuo teisiamas Specialiame Baudžiamajame Teisme. Retais atvejais gali dalyvauti civilinėse bylose (pavyzdžiui, šmeižto, žalos atlyginimo), taip pat sprendžia dėl kaltės. Prisiekusiųjų veikla yra pilietinė pareiga (https://www.citizensinformation.ie/en/justice/courtroom/jury_service.html , https://www.courts.ie/what-jury-service-involves).
2. Austrija	Prisiekusiųjų kolegiją sudaro trys teisėjai ir aštuoni prisiekusieji, kurie nagrinėja ypač sunkius nusikaltimus, už kuriuos gali būti skiriama mažiausiai penkerių metų bausmė, arba už tam tikrus lengvesnius politinius nusikaltimus (pavyzdžiui, Respublikos vėliavos pažeminimas). Prisiekusieji balsų dauguma (reikalinga 5) sprendžia tik dėl kaltės ir su teisėjais balsuoja dėl bausmės rūšies ir dydžio (https://www.oesterreich.gv.at/themen/dokumente_und_recht/strafrecht/6/Seite.2460907.html). Baudžiamosios bylos dėl sunkių nusikaltimų, pavyzdžiui, žmogžudystė, išžaginimas, padegimas, kurios nėra priskirtos prisiekusiesiems, nagrinėjamos kolegijose, kurias sudaro du teisėjai ir du tarėjai, kurie yra prilyginami teisėjui ir jeigu abu tarėjai balsuos už kaltinamojo nekaltumą, o teisėjai – už kaltę, kaltinamasis bus išteisintas. Tiek prisiekusiųjų, tiek tarėjų dalyvavimo atveju priimtas sprendimas gali būti skundžiamas tik dėl procedūrinių klaidų arba dėl paskirtos bausmės dydžio ir (arba) dėl sprendimo dėl civilinio pobūdžio klausimų (https://www.oesterreich.gv.at/themen/dokumente_und_recht/strafrecht/6/Seite.2460906.html).
3. Belgija	Prisiekusiųjų teismai nagrinėja pačias sudėtingiausias baudžiamąsias bylas (pavyzdžiui, nužudymo), į sprendžiančiųjų sudėtį įeina trys profesionalūs teisėjai ir dvylika prisiekusiųjų, kurie išimtinai sprendžia dėl kaltės, o dėl bausmės skyrimo bendradarbiauja su teisėjais (https://www.mdpi.com/2075-471X/7/1/2).
4. Bulgarija	Prisiekusieji dalyvauja tik baudžiamosiose bylose, nagrinėjant bylas pirmojoje instancijoje teisme (Bulgarijos Aukščiausiosios Teisėjų Tarybos Teisės reikalų komiteto elektroniniu paštu 2020 m. balandžio 21 d. gautas atsakymas).
5. Čekija	Du tarėjai kartu su teisėju kolegijoje nagrinėja baudžiamąsias bylas pirmosios instancijos teismuose (https://english.radio.cz/role-czech-lay-judges-may-be-limited-criminal-cases-under-justice-ministry-8711427).

Visuomenės atstovų faktinė situacija ES valstybėse narėse, kurios juos įtvirtinusios konstituciniu lygiu	
6. Danija	Tarėjai dalyvauja baudžiamosiose bylose, kuriose gresia didesnė bausmė nei bauda arba kurios turi ypatingą reikšmę kaltinamajam ar viešajį interesą, o prisiekusieji, t. y. trys teisėjai ir šeši prisiekusieji, dalyvauja baudžiamosiose bylose, kuriose už nusikaltimus numatyta didesnė nei ketverių metų laisvės atėmimo bausmė, taip pat bylose, susijusiose su politiniais nusikaltimais. Šie visuomenės atstovai kartu su teisėju priima sprendimus tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismuose (https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/dnk/1992/administration_of_justice_act_as_of_1996_html/Danish_Administration_of_Justice_Act_as_of_2013.pdf).
7. Graikija	Graikijoje veikia specialūs baudžiamąsias bylas nagrinėjantys mišrūs prisiekusiųjų teismai (https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-el-en.do?member=1).
8. Ispanija	Provincijos teismų baudžiamosiose bylose dalyvauja devyni prisiekusieji, kurie sprendžia dėl kaltinamojo kaltės ir yra atrenkami iš rinkėjų sąrašo, naudojant kompiuterinę programą (https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-12095 , https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-18778).
9. Italija	Italijoje veikia prisiekusiųjų pirmosios instancijos teismai, kuriuose nagrinėjamos bylos dėl sunkiausių nusikaltimų, ir sprendimus kartu su dviem teisėjais priima šeši prisiekusieji, kuriems tokia veikla yra pareiga (https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-007-7826?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true#co_anchor_a496830).
10. Kroatija	Tarėjai dalyvauja visų instancijų teismuose baudžiamosiose bylose, už kuriose padarytas nusikaltamas veikas numatytas ilgas laisvės atėmimo bausmės laikotarpis (https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/paragraf/article/view/14934/7783).
11. Lenkija	Lenkijoje tarėjai dalyvauja visose bylose visų instancijų teismuose, taip pat Aukščiausiojo Teismo kolegijoje, nagrinėjančioje teisėjų drausmės bylas (https://link.springer.com/article/10.1007/s40803-020-00146-y).
12. Slovakija	Tarėjai dalyvauja baudžiamosiose bylose pirmojoje instancijoje ir bylas nagrinėja kolegijoje su teisėju (du tarėjai, vienas teisėjas). Jie turi tokias pačias teises ir pareigas kaip ir teisėjai, išskyrus teisę būti kolegijos pirmininku (https://www.ulpianus.sk/blog/prisediaci-ozajstna-porota-alebo-zbytocna-prekazka-plynulosti-trestneho-konania-pred-okresnym-sudom/).
13. Slovėnija	Tarėjai dalyvauja baudžiamosiose bylose, jų dalyvavimas civilinėse bylose yra panaikintas, išlikęs tik darbo bylose (https://www.iusinfo.si/literatura/L010Y2017V36-37P34N6/).
14. Portugalija	Portugalijoje prisiekusieji nėra privalomi, jų galima prašyti tik pačių sunkiausių nusikaltimų atveju, tada bylą nagrinėja keturi prisiekusieji ir trys teisėjai, kurie priima bendrą sprendimą, sprendžiant ne tik kaltės, bet ir bausmės klausimu (https://portal.oa.pt/comunicacao/imprensa/2020/09/23/tribunal-de-juri/).

CONSTITUTIONAL ASPECTS OF THE INSTITUTE OF LAY PARTICIPATION IN THE ADMINISTRATION OF JUSTICE IN THE REPUBLIC OF LITHUANIA AND OTHER MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION

Simona Dementavičienė
Mykolas Romeris University

Summary. *In the Western legal tradition, democracy is inseparable from the rule of law, which presupposes that one of the duties of the state is to create an efficient and transparent judiciary that guarantees human rights and freedoms. One of the instruments for achieving this goal is lay participation in the administration of justice, which usually takes two forms: lay judges (“mixed tribunal”), and jurors/juries (“trial by jury”). Based on the experience of other democracies, the Republic of Lithuania also seeks to implement this fundamental principle of the rule of law by involving lay participation in the administration of justice. After a long discussion, this idea first gained real expression in 2019, when an amendment to the 1992 Constitution was registered in the Seimas for the first time; with its approval, the institute of lay judges was established. According to this, lay judges, together with judges, would hear cases on one panel and make decisions with the right to vote, both on fact and on the application of the law. Thus, this article analyzes this amendment to the Constitution, and at the same time discusses another form of lay participation in the administration of justice: jurors/juries, who – unlike lay judges – make decisions only on a specific issue of fact, usually in establishing guilt. In order to draw on the experience of other democracies on this issue, this article also examines the constitutions of other European Union states, which include provisions governing the institute of lay participation in the administration of justice.*

Keywords: *Constitution, court, legal proceeding, judges, lay judges (mixed tribunal), jury trial (juries/jurors).*

Simona Dementavičienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Viešosios teisės instituto doktorantė, Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų teisėja. **Mokslinių tyrimų kryptys:** konstitucinė teisė, visuomenės dalyvavimas vykdant teisingumą, lyginamoji teisė.

Simona Dementavičienė, PhD student at the Institute of Public Law at Mykolas Romeris University, judge at Kaunas Chamber of Kaunas District Court. **Research interests:** constitutional law, public (lay) participation in the administration of justice, comparative law.